

Särtryck ur

CJP NYHETS BREV

Nr 40:2 December 2005

”På väg mot en drömpsykologi”

DEN JUNGIANSKA MODELLEN

av James Hall/Håkan Raihlee

Jung använde speciella termer för att beskriva olika delar av psyket, både det medvetna och det omedvetna. Dessa begrepp formulerade han utifrån sina observationer av ett omfattande kliniskt material, inklusive de tidiga associationsexperimenten och det av Jung konstruerade ordassociationstestet. Det sistnämnda kom så småningom att ligga till grund för utvecklingen av den så kallade lögnedektorn (polygrafstestet). Det var också med utgångspunkt i denna tidiga forskning som Jung formulerade sin komplexteori och myntade begreppet ”psykiska komplex”. Jung hade redan hunnit långt i sin associationsforskning då han för första gången kom i kontakt med Freud och hans skrifter, bl a den år 1900 publicerade Drömtydning.

I jungianskt språkbruk talar man ofta om ”drömtolkning” i stället för ”drömtydning” för att markera skillnaden mellan ”tolkning” som en aldrig helt avslutad process, respektive ”tydning” som ett entydigt fastställande av drömmens mening. Jfr Josefs tydning av Faraos drömmar (1 Mos. 41:15-27) med den moderna drömtolkningens tentativa tolkningshypoteser med utgångspunkt i den aktuella inre och/eller yttre situationen.

Det kan vara lämpligt att dela in de jungianska grundbegreppen i ett antal kategorier. Samtidigt måste man dock hålla i minnet att denna indelning är mer eller mindre godtycklig och uteslutande gjord för att underlätta beskrivning och diskussion. Psykets olika nivåer och strukturer utgör och fungerar som delar i en helhet, och deras komplexa samspel låter sig inte fångas i våra förenklade pedagogiska modeller.

Psyket har vad man kan kalla två topografiska huvudenheter, det medvetna och det omedvetna. Det omedvetna består i sin tur av det

personligt omedvetna och det objektiva psyket. Jungs tidigare benämning på det senare var ”det kollektivt omedvetna”, en benämning som i stor utsträckning fortfarande används då jungiansk teori diskuteras. Genom att i sina senare skrifter använda benämningen ”det objektiva psyket” ville Jung betona att det mänskliga psykets djup är lika objektivt verkligt som den kollektivt medvetna upplevelsen av en yttre ”objektiv” verklighet.

”I jungianskt språkbruk talar man ofta om ’drömtolkning’ i stället för ’drömtydning’ för att markera skillnaden mellan ’tolkning’ som en aldrig helt avslutad process, respektive ’tydning’ som är ett entydigt fastställande av drömmens mening.”

Man talar alltså om fyra ”nivåer” i psykiskt hänseende:

1. Det personligt medvetna eller normal medvetenhet.
2. Det personligt omedvetna vilket är unikt för det individuella psyket men inte medvetet.
3. Det kollektivt omedvetna eller det objektiva psyket, som förefaller ha en för mänskligheten universell struktur.
4. Det kollektivt medvetna, d v s den yttre världens kulturella värderingar och normer.

Inom denna grundläggande topografiska uppdelning finns både allmänna och speciella strukturer. De allmänna strukturerna är av två slag, dels arketyper, dels komplex. De speciella strukturerna hos psykets personliga delar, det medvetna och det omedvetna, är fyra: jaget, persona, skuggan samt animus/anima. I det objektiva psyket finns arketyperna, d.v.s. tendenser till att strukturera individens erfarenheter i enlighet med allmänmänskliga mönster, och deras antal kan inte anges exakt. En speciell arketyp måste dock nämnas, Självvet, som också brukar kallas för psykets reglerande centrum.

Allmänna strukturer

Komplex är grupper av sammanhängande bilder vilka hålls ihop av en gemensam känslomässig prägel eller ton. Jung upptäckte närvaron av de

”På väg mot en drömpsykologi”

Under denna rubrik kommer vi att samla material, såväl nyskrivet som redan publicerat, som är relevant med hänsyn till den drömpsykologi som ligger till grund för CJP:s/IDP:s sätt att arbeta med drömmar.

känslomässigt laddade komplexen i samband med sina associationsexperiment. Han noterade att vissa associationer uteblev eller fördröjdes och att dessa ”störningar” var förknippade med särskilda teman hos respektive försöksperson, t ex temat ”moder”, och Jung talade då om ett ”moders-komplex”. Sedan dess har ordet komplex kommit att integreras i allmänt språkbruk på ett mera lösligt och odefinierat sätt. I jungiansk psykologi är emellertid komplexen de oundgängliga och ofrånkomliga ”byggstenarna” i det personliga psyket, resultatet av ”mötet” mellan vår arketypiska disposition och den individuella erfarenheten. Man skulle också kunna säga att Jungs komplexteori är grundbulten i hans teoribygge som gör jungiansk psykologi till en person-psykologi med högt förklaringsvärde - och inte bara en ”mytosofisk arketypeteori”.

Arketyperna hör hemma i det kollektivt omedvetna. De kan inte observeras direkt men i likhet med ett magnetiskt fält kan man upptäcka deras existens på grund av den inverkan de kan ha på övriga delar av psyket eller dess yttringar. Man brukar säga att arketypen endast kan urskiljas i sina manifestationer, t ex de arketypiska bilderna. Själva arketypen är en tendens att på ett visst sätt strukturera upplevelsen av våra erfarenheter, vilket kan gestaltas t ex i en arketypisk bild. Men arketypen är inte detsamma som bilden. Detta är en viktig distinktion, som måste framhållas speciellt eftersom Jung i sina tidigare skrifter ännu inte var klar över dess betydelse.

Då Jung diskuterade arketypbegreppet jämförde han det med kristallbildningen i en mättad lösning. Uppbyggnaden av gittret hos en viss kristallsort styrs av vissa lagar (vilket skulle motsvara arketypen), medan den form en viss kristallanhopning kommer att anta (den arketypiska bilden) inte kan förutsägas.

Varje människa föds med en förmåga att forma vissa bilder men föds inte med själva bilderna.

CJP NYHETS BREV

ISSN 1652-2125

Utges av CJP Centrum för Jungiansk Psykologi AB två ggr/år (juni och december). Upplagga 5.000. Ansv. utgivare: Gunlög Raihlee.

Det finns exempelvis en universell mänsklig förmåga att uppleva och forma en bild av "det moderliga" men varje enskild individ formar sin speciella modersbild med den universella modersarketyper som bas.

Arketypiska bilder skiljer sig från komplexens bilder genom att de har en mer universell och generell innebörd, en innebörd som ofta äger en numinös, affektladdad kvalitet, och de tenderar därför att upptas i de kulturella föreställningarna och bli delar av det kollektivt medvetna. Detta gäller exempelvis bilder som Kung och Drottning, Jungfru Maria och religiösa gestalter som Jesus och Buddha. Många kollektiva gestalter och situationer blir bärare av sådana arketypiska bilder, vanligtvis utan att någon är medveten om att det handlar om projektioner av arketypiska bilder. De kraftiga emotionella reaktionerna då en offentlig gestalt, en president eller en kung, en filmstjärna eller en religiös ledare, mördas eller dör, visar att denna gestalt för många människor var bärare av en arketypisk projektion.

Varje återkommande mänsklig erfarenhet och upplevelse som t ex födelse, död, sexuell föräning, giftermål, konflikt mellan motstående krafter, har en arketypisk grund. Trots att även arketyperna kan vara stadda i utveckling så är denna utveckling en så långsam process att man kan betrakta arketyperna som oförändrade under historisk tid.

I Jungs modell är Självvet det totala psykets reglerande centrum medan jaget bara är centrum för det medvetna. Självvet är det centrum som skapar ordning och sköter samordningen inom det psykiska fältet. Det är dessutom en mall för den individuella jag-identiteten. Termen "Självvet" används också för att ange psyket som en helhet.

Det finns således tre olika innebörder av detta begrepp:

1. Det totala psyket fungerande som en enhet.
2. Den centrala ordnande arketypen, sedd ur jagets synvinkel.
3. Den arketypiska basen för jaget.

Eftersom Självvet är av större omfattning än jaget, uppfattar jaget ofta Självvet i gestalt av något med högre dignitet eller värde som t ex bilder av Gud, solen som centrum för solsystemet, kärnan i atomens centrum.

Att uppleva Självvet är ofta fascinerande och för med sig en känsla av numinositet och stor vördnad. Då jaget inte är stabilt kan Självvet uppträda som en stödjande och ordnande symbol, ofta i form av en mandala-liknande bild med en tydlig periferi och med ett centrum, ofta en cirkel omskriven av en kvadrat eller en kvadrat omskriven av en cirkel. Variationerna i utformningen av dessa individuella mandalabilder är oändliga. I den österländska religiösa traditionen följer mandala-arrangemangen ett strikt mönster och de används t ex för meditation.

Trots att Självvet är det minst empiriska av Jungs strukturella begrepp, eftersom det ligger på gränsen till vad som är möjligt att visa kliniskt, är det en användbar term då det gäller att psykologiskt beskriva något som annars är omöjligt att beskriva.

Relationen mellan det personliga och det objektiva psyket

Vår referenspunkt i psyket är jag-komplexet, den struktur vi avser när helst vi använder pronomet för första person singularis, "jag". Psykets personliga skikt vilar emellertid på en arketypisk grund i det objektiva psyket eller det kollektivt omedvetna. Den personliga sfären, både den medvetna och den omedvetna, utvecklas ur det objektiva psyket och står i ständig förbindelse med, och är beroende av dessa djupt liggande områden i psyket. Detta gäller trots att det utvecklade jaget naivt betraktar sig själv som psykets centrum. Det hela kan liknas vid föreställningen att solen roterar runt jorden, i stället för motsatsen, nämligen att jorden roterar runt solen.

Aktiviteten i de omedvetna delarna av psyket kan upplevas då vi drömmer, en universell mänsklig upplevelse. Men det omedvetna kan också bryta fram i form av en akut psykos. I jungiansk analys lär vi oss ta vara på bidragen från det objektiva psyket, och vi kan gå efter annan konstatera hur jagets empiriska individuationsprocess främjas genom detta.

"För att individuationsprocessen skall kunna förlöpa på smidigast möjliga sätt måste jaget ta aktiv del i processen genom sina medvetna ställningstaganden."

Uttryckt i strukturella termer så formas varje komplex i den personliga sfären (den medvetna och den omedvetna) runt en arketypisk "kärna" från det objektiva psyket. Som nämnts tidigare utgörs kärnan hos jaget av Självvet, och bakom moderskomplexet finns arketypen för den Stora Modern. Den imago som visar fader och moder tillsammans har som centrum arketypen för de Gudomliga Föräldrarna och det finns arketypiska rötter för såväl skuggan som många persona-roller. En arketypisk form kan innefatta en kombination av former med olika innebörd. Så kan exempelvis det Gudomliga Giftermålet, eller *hieros gamos*, också representera en förening av motsatser i allmänhet.

Det arketypiska skiktet i psyket har förmåga att forma symboliska bilder, vilka i relation till jaget kan inrymma motsatser som ur det ensidiga jagets perspektiv syntes oförenliga. Denna förmåga kallas för psykets transcendent funktion. Genom denna process frambringas "det okända tredje", *tertium non datur*, symbolen som i sig kan inrymma konflikten. Motsatserna kan alltså transcenderas utan att de nödvändigtvis försvinner, och den energi som blockerats i konflikten kan frigöras. (Se t.ex. Erik Nissers artikel "Den transcendent funktionen" i CJP Nyhetsbrev nr 36.)

Eftersom alla komplex i det personliga psyket vilar på en arketypisk grund kommer ett komplex som bearbetas tillräckligt djupt, d.v.s. när de personliga överlagringarna arbetats igenom, att uppenbara sina arketypiska anknytningar. Mycket av det konstfärdiga i en djupgående jungiansk analys består i nå "ner" till

en sådan nivå att jaget upplever anknytningen till den arketypiska världen på ett läkande sätt. Men denna ambition får inte överdrivas så att jaget dränks i ett hav av arketypiska amplifikationer.

Om och när jaget förmår uppleva sin anknytning till Självvet, bildas den så kallade jag-Själv-axeln och jaget får därmed en mer bestående upplevelse av sin relation till själva kärnan i psyket. Skulle jaget emellertid vara för svagt eller outvecklat riskerar det att helt assimileras av Självvet. Detta visar sig som en psykisk inflation och förlusten av en klar medveten inställning eller i värsta fall som en tillfällig psykos. Den ofta förekommande upplevelsen av att "vara Gud" i samband med bruk av psykedeliska droger som LSD och psilocybin är det drogade jagets upplevelse av sin arketypiska kärna. Men eftersom jaget inte har något fotfäste i den egna verkligheten kan det inte etableras en stabil jag-Själv-axel.

Komplex och arketyp

Varje komplex utgörs av en grupp sammanhörande erfarenheter som samlas runt en central kärna, vars innebörd i allt väsentligt är arketypisk. Från det första medvetna ögonblicket kombineras dessa psykets arketypiska möjligheter med personliga erfarenheter, men det vuxna jaget upplever sig som en produkt av enbart de egna personliga erfarenheterna. Det är ofta bara i drömmarna eller genom starka känslomässiga upplevelser som det utvecklade jaget kan uppleva komplexens sanna arketypiska grund. För att individuationsprocessen skall kunna förlöpa på smidigast möjliga sätt måste jaget ta aktiv del i processen genom sina medvetna ställningstaganden till de innehåll som konstelleras i det objektiva psyket och inte bara frambesvärja dem som en trollkarlens lärjunge.

Eftersom varje komplex innehåller personliga erfarenheter runt en arketypisk kärna finns alltid en risk att de arketypiska amplifikationerna görs för tidigt och på bekostnad av personliga associationer. Man missar därigenom den läkande förbindelsen mellan det personliga och det objektiva psyket och drömmen isoleras från drömmaren och drömmarens aktuella situation (inre och yttre).

För att ge en tydligare bild av det dynamiska samspelet mellan olika psykiska strukturer kan man dela in dem i två kategorier, *identitetsstrukturer* och *relationsstrukturer*. Jaget och skuggan är primärt identitetsstrukturer medan persona och anima/animus primärt är relationsstrukturer. Den naturliga individuationsprocessen synes innebära att ett starkt och pålitligt jag först måste utvecklas, som man använder för att etablera sig i den yttre världen. Detta följs av uppgiften att relatera till andra människor och till den kollektiva kultur i vilken man lever. Det är vanligen inte förrän senare i livet som jaget upplever ett behov av att relatera till de arketypiska krafter som ligger bakom både den kollektiva kulturen och det personliga psyket. Detta behov yttrar sig ofta som en så kallad mittlivskris.

Identitetsstrukturer: Jaget och Skuggan

En grundläggande jag-identitet formas mycket tidigt. Till en början är den innesluten i mor-barn dyaden och utvidgas senare inom den en-

het familjen utgör, för att därefter successivt ytterligare tillväxa inom en allt vidare kulturell omgivning. I den process som formar jaget kommer vissa hos individen medfödda drag och aktiviteter att accepteras av modern och/eller familjen. Andra aktiviteter och impulser kommer däremot att värderas negativt och därför avvisas. Dessa avvisade anlag och impulser försvinner emellertid inte utan de samlas i en bild av ett alter-ego, ett andra jag, alldeles under medvetandetröskeln, d v s i det personligt omedvetna. Denna psykiska struktur kallade Jung för skuggan, eftersom dessa personlighetsdrag metaforiskt hamnat i det omedvetnas skugga och inte i medvetandets ljus.

De personlighetsdrag som förvisats till en "skuggtillvaro" hörde ursprungligen potentiellt till jaget och de fortsätter därför att vara förknippade med en känsla av personlig identitet. Denna aspekt av identitetskänslan gäller dock något som förnekas eller är oacceptabelt och den är därför vanligen också förbunden med skuld- eller skamkänslor. Eftersom skuggan dynamiskt dissociéerades från den dominerande jag-identiteten under dess tidigaste utvecklingsfas, kommer dess eventuella återvändande, och krav på att få utgöra del av det medvetna livet, att uppväcka ångest. Mycket av rutinarbetet i psykoterapi och analys består i att skapa en trygg ram för en undersökning av skuggans innehåll, så att så mycket som möjligt av det som tidigare avvisades kan integreras i den medvetna personliga identiteten.

Många naturliga egenskaper hos psyket som dissociéras under barndomen är helt nödvändiga då man skall fungera som en mogen vuxen person. Så dissociéras exempelvis ofta aggressiva och sexuella impulser eftersom de, då de kommer till uttryck hos barnet, betraktas som olämpliga, kulturellt oacceptabla och besvärliga för föräldrarna. Dessa egenskaper är emellertid väsentliga för den normala vuxna personligheten där de kan modifieras och integreras på ett sätt som inte är möjligt för barnet med dess omogna jag-struktur. Även andra egenskaper, exempelvis uttryck för olika medfödda begåvningsresurser, kan på motsvarande sätt förvisas till skuggan.

En medveten integration av skuggans innehåll har som resultat både en utvidgning av jag-sfären och en frigörelse av den energi eller kraft som tidigare åtgick för att bibehålla dissociationen och bortträngningen av skugg egenskaperna. Den enskilda människan upplever ofta detta som ett nytt kontrakt med livet, som att nya vägar öppnar sig.

Emedan skuggan så nära hör samman med jaget, gestaltas den i drömmarna ofta som en person av samma kön som drömmaren. Förutom i drömmarna möter vi ofta våra skugg egenskaper i form av projektioner på personer i vår omgivning.

Relationsstrukturer: Anima/Animus och Persona

Den vidgade jag-identiteten, som formats genom att delar av skuggan assimilerats, ställs så småningom inför nödvändigheten att på ett mer medvetet sätt ompröva sina relationer till omvärlden, både till andra människor och till den kollektivt medvetna världens bortompersonliga kultur samt till det objektiva psykets

bortompersonliga arketypiska innehåll. De två psykiska strukturer som möjliggör dessa relationer är anima/animus och persona.

Egenskaper som kulturellt definieras som opassande för jagets sexuella identitet har vi en benägenhet att tränga bort, och ofta utsluts de även från vår skugga. I stället samlas de kring en bild av "den andre", en gestalt av motsatt kön, en maskulin bild (animus) i en kvinnas psyke och en feminin bild (anima) i en mans psyke. Jung upptäckte att sådana bilder ofta förekom i patienternas drömmar och imaginationer, och han insåg deras betydelse. Att förlora kontakten med dem innebär att man "förlorar sin själ".

Det vanligaste sättet som vi får uppleva vår anima eller animus på är genom projektion på en person av motsatt kön. Till skillnad från en projektion av negativa skuggaspekter ger anima/animus-projektionen en aura av fascination åt den person som "bär" projektionen. Förälskelsen är ett klassiskt exempel på ömsesidig anima- och animusprojektion mellan två individer. Under en sådan ömsesidig projektion kommer känslan av ens eget värde att

En dröms innebörd blir tydlig först när man tar hänsyn till drömmarens aktuella inre och yttre situation.

växa då man är tillsammans med den person som bär projektionen. En motsvarande förlust av egenvärde och en känsla av tomhet kan uppstå om relationen upphör. Denna fas, den omedvetna identifikationen av en annan människa med bilden i det egna psyket, är alltid tidsmässigt begränsad. Den tar oundvikligen slut och slutet är ofta förbundet med mer eller mindre utpräglad förbittring, eftersom ingen mänsklig varelse kan leva upp till de fantastiska förväntningar som är knutna till den projicerade bilden. Då projektionen försvagas för att slutligen upphöra, ställs vi inför uppgiften att etablera en äkta relation baserad på den människa den andra i verkligheten är.

Som delar av psykets struktur har anima- och animus-bilderna, även då de projiceras, till uppgift att vidga den medvetna sfären. Den fascination dessa bilder bär med sig har en vitaliserande inverkan på jaget och demonstrerar på så sätt personlighets- och livspotentialer som ännu inte integrerats i den medvetna personligheten.

Tillbakadragandet av en projektion leder oundvikligen fram till större medvetenhet under förutsättning att det projicerade innehållet integreras. Om den projicerade anima- eller animus-bilden inte integreras då projektionen dras tillbaka, kommer med stor sannolikhet samma skeende att återupprepas i en ny relation.

Det intrapsykiska sätt på vilket anima eller animus fungerar är helt analogt med det sätt de fungerar då de projiceras. De leder bort individen från det vanliga sättet att vara, de utmanar honom eller henne till att vidga sin horisont och försöka nå fram till en större förståelse av

sig själv. Detta intrapsykiska förlopp kan ofta följas i drömmarna eller i konstnärligt skapande. Ett exempel som Jung ofta hänvisar till är den viktoriaiska romanen She av Rider Haggard. Rima, fågelkvinnan i romanen Green Mansions, är ett exempel av mindre komplexitet. Leonardo da Vincis målning Mona Lisa fångar den mystiska och gåtfulla fascinationen hos animagestalten medan Heathcliff i Svindelände höjder är ett klassiskt porträtt av animus. Offenbachs stora opera Hoffmanns äventyr handlar helt och hållet om svårigheten att integrera olika animaformer, var och en med sin ofrånkomliga fascination.

Eftersom bilden av anima eller animus motsvaras av en struktur i det omedvetna, är den i allt väsentligt abstrakt och saknar de subtila egenskaper och nyanser som finns hos en människa "av kött och blod". Om en man identifierar med sin anima, eller en kvinna med sin animus, kommer den medvetna delen av personligheten att förlora sin diskriminerande förmåga och därmed också förmågan att handskas med motsatsernas intrikata samspel i psyket.

I den traditionella, kontinentaleuropeiska kulturen, som Jung växte upp och levde i, var ofta mannens anima bärare av hans ointegrerade känslomässiga sida. Anima kom därför i många fall att manifesteras i form av sentimental emotionalitet och inte som en mogen, differentierad och integrerad känsla. På motsvarande sätt uppträdde den traditionsbundna kvinnans animus ofta som ett relativt outvecklat tänkande, ofta i form av fördomsbaserade åsikter i stället för logiskt grundade slutsatser.

Det är viktigt att inte förväxla dessa historiska och kulturella stereotyper med den funktionella roll anima och animus har som psykiska gestalter. Med den ökade kulturella friheten för både kvinnor och män, sker en förändring av animas och animus innehåll liksom av deras manifestationer, d v s hur de framträder. Deras funktion som vägledare eller ledsagare förblir emellertid lika tydlig som i Jungs första beskrivning. Den partiella integrationen av anima/animus (som emellertid inte kan bli lika fullständig som skuggans) bidrar till individens förmåga att relatera till och handskas med mångsidigheten både hos andra och sig själv.

Persona är den del av psyket som hanterar relationerna till omvärlden. Persona är en term som tagits från det latinska ordet för "mask" och bär med sig övertoner från de komiska och tragiska masker skådespelarna i det klassiska antika dramat bar. I vår kultur, liksom i alla andra, finns olika sociala roller (som far, mor, make, hustru, man, kvinna, läkare, präst, advokat o s v). Dessa roller bär med sig allmänt förväntade och accepterade sätt att fungera i den speciella kulturen. I detta ingår ofta även en viss sorts klädsel och ett visst beteende. Under sin utveckling väljer jaget olika roller och integrerar dem i större eller mindre utsträckning med sin medvetna personliga identitet. Då persona-rollerna passar, d v s då de verkligen motsvarar jagets förmågor och/eller position, underlättar de normalt socialt umgänge. Läkaren i sin vita rock, iförd det medicinska yrkets persona, har lättare att utföra nödvändiga (och potentiellt generande) undersökningar av patienten. Däremot har många läkare svårigheter

att acceptera den motsatta rollen som patient, då de själva är sjuka.

Det mogna jaget kan mer eller mindre framgångsrikt ikläda sig olika personroller med hänsyn till de krav en given situation ställer. Man skulle också kunna formulera det som att den mogna personligheten har tillgång till många olika persona-aspekter som kan väljas med hänsyn till situationens krav. Skuggan och de olika skugg-aspekterna är däremot inte valbara på samma sätt innan de integrerats (och då är de ju inte längre skugg-aspekter). Skuggan är snarast något man "har" och som man drabbas av, vare sig man vill eller inte. Och ibland kan det till och med förefalla som om det snarare är skuggan som "har" jaget än tvärtom.

Men vi kan också drabbas av persona-problem, ibland så allvarliga att psykoterapeutiska ingripanden är nödvändiga. De vanligaste fallen är:

1. överdrivet utvecklad persona
2. otillräckligt utvecklad persona
3. identifikation med persona, d v s jaget upplever sig vara identiskt med den dominerande persona-aspekten.

En överdrivet utvecklad persona är ofta en kompensation för en otillräckligt utvecklad jag-struktur och kan ge en personlighet som till punkt och pricka fyller alla sociala roller men som ger omgivningen en känsla av att det inte finns någon verklig person "inuti".

En otillräckligt utvecklad persona kan ge en personlighet som är överdrivet känslig för risken att bli avvissad och sårad eller som helt uppgår i den person vederbörande har en relation till. Om andra yttringar av en otillräckligt utvecklad persona skriver Jung:

Det finns faktiskt människor som saknar en utvecklad persona ... sådana som begår den ena sociala förmyndelsen efter den andra, troskyldigt oskuldsfulla, själfulla träkmänisar eller hjälplöst vädjande barn ... aningslösa, blinda för världen, hopplösa drömmare som alltid tar för givet att de skall bli förlåtna. Av dem kan vi lära hur det går när vi försummar vår persona. (CW7:318)

Genom att belöna en speciell persona-aspekt inbjuder omvärlden till att man börjar identifiera med just denna persona-aspekt. Pengar, respekt och/eller makt brukar tillfalla dem som betar sig i enlighet med vissa sociala roll-mönster. Från att ursprungligen ha varit något positivt och användbart kan persona därför bli en fälla för individen. När jaget är identifierat med persona kan det inte skilja mellan sig själv och den roll som persona representerar och varje hot mot personarollen upplevs som ett direkt hot mot jagets integritet. Den leda och depression man kan uppleva då ens barn lämnar hemmet tyder på att man i alltför

hög grad identifierat med sin roll som förälder och detta kan drabba både män och kvinnor. Den människa som känner sig tom och övergiven när hon inte är på arbetet har sannolikt överidentifierat med sin arbetspersona och har misslyckats med att odla upp en mer omfattande känsla för sin personliga identitet och sin kompetens.

Individuationsprocessen

Individuationen är ett centralt begrepp inom den jungianska psykologin. Med individuation avses den process då en människa, i det liv hon lever, försöker förstå, utveckla och förverkliga de inneboende potentialerna i sitt psyke. Eftersom de arketypiska möjligheterna är så omfattande, kan ingen mänsklig varelse förverkliga dem alla. I den meningen är varje individuationsprocess med nödvändighet ett misslyckande. Men det väsentliga är att individen ifråga är trogen sin egen potential och inte låter sig hemfalla åt sina egoistiska och/eller narcissistiska tendenser.

Jaget kan också vara identifierat med strukturer i det personligt omedvetna, d v s med något komplex, som inte harmonierar med individu-

***"Ju hemskare drömmen är,
desto angelägnare
är budskapet."***

ationsprocessen. Detta ger ofta upphov till en känsla av att vara kluven då det gäller reaktioner och känslor. Att leva den roll som tilldelades i barndomen, att av någon anledning vara fixerad vid en tidigare utvecklingsnivå, kan ge upphov till sådan splittring.

Jaget kan också ha förlorat kontakten med individuationsprocessen genom att det är identifierat med en arketypisk roll (inflation) eller med sociala rollmönster i det kollektivt medvetna. Att vara identifierad med en social roll (identifikation med persona) är inte detsamma som individuation även om rollen är accepterad och välsedd av omvärlden. Jung upplevde att Hitler och Mussolini var exempel på identifikation med gestalter ur det kollektivt omedvetna, något som gav upphov till tragedier för både dem själva och hela nationer.

Den extrema identifikationen med en arketypisk roll ur det kollektivt omedvetna (det objektiva psyket) resulterar i en psykotisk identifikation med en gestalt som är vida större än jaget och som därför inte har mänskliga proportioner. I vissa arketypiska identifikationer förväxlas jaget med en frälsargestalt som Kristus, Napoleon, Världsmorden osv. Identifikationen kan också vara negativ (negativ inflation) som hos människor med en psykotisk depression. Dessa kan uppleva att de har begått den "oförlåtliga synden" och sätter därmed sig själva till och med bortom det Gudomligas

kraft och möjlighet att förlåta.

Det är svårt att beskriva en lyckad eller typisk individuationsprocess eftersom varje människas process är unik. Man kan försöka beskriva dess huvuddrag metaforiskt genom att till exempel jämföra den med solens gång. Under första livshalvan stiger solen (jaget) mot ökad klarhet och skärpa, för att sedan under andra livshalvan åter sänka sig ned mot horisonten (mot döden). Sådana generaliseringar har dock nästan lika många undantag som antalet individer, varför deras värde är tämligen begränsat.

Jung framhöll alltid det unika hos varje individ som något oerhört värdefullt. Samma positiva syn på individens värde återfinns vi hos de stora världsreligionerna. Däremot saknas den i många moderna massrörelser där individen reduceras till en social, ekonomisk eller militär enhet. I denna mening utgör individuationen en kontrapunkt i en värld som ensidigt betonar teknologi eller ideologi.

Under hela sitt liv behöll Jung sitt stora intresse för religiösa upplevelser. Han fördjupade sig i såväl österländska religioner som i de gamla alkemiska skrifterna och han betraktade alkemisternas ansträngningar som uttryck för en i grunden andlig strävan. Eftersom Själv-et fenomenologiskt ofta uppträder i en form (t ex dess bildspråk) som brukar förknippas med en gudom, skulle man kunna betrakta det som synonymt med en gudsbild. Sambandet mellan denna bild och det som teologiskt benämns Gud är i högsta grad en öppen fråga, dock inte så ofta ställd. Numinösa upplevelser förekommer i vissa drömmar och de förefaller att kunna ge upphov till djupgående och bestående förändringar av personlighetsstrukturen om de assimileras. Detta är en parallell till den religiösa omvändelsen och till vissa genomgripande upplevelser i det vakna livet.

Individuationsprocessen, så som den uppfattas inom den jungianska psykologin, understöds av en kontinuerlig medveten dialog mellan jaget, som ansvarigt centrum för den medvetna sfären, och det totala psykets reglerande centrum, Självvet. Jaget är beroende av Självvet för sin utveckling och förnyelse, men Självvet är likaså beroende av jaget för att kunna förverkliga sig på medveten nivå.

Även om vi inte direkt kan lära känna Självvets beskaffenhet, behöver vi detta begrepp (liksom arketyp-begreppet i allmänhet) för att kunna beskriva och diskutera hur vårt psyke tycks fungera. Vi måste dock hålla i minnet att i detta psykets gränsland ställs vi inför fenomen som inte alltid låter sig beskrivas i pedagogiska förklaringsmodeller och som fortsätter att gäcka oss trots våra växande psykologiska insikter.

*James Hall/
(bearb Håkan Raihle)*

Centrum för Jungiansk Psykologi AB

Vintervägen 29, S-169 54 Solna. Tel/fax 08-83 07 00